

УДК 94(477) «1976/1991»
DOI 10.32782/2307-7778/2023.2.9

Ярослав СТОЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор кафедри психології Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, вул. Руська, 56, м. Тернопіль, Україна, 46001 (jarstotskyj@ukr.net)

Jaroslav STOTSKYJ

PhD hab. (History), Professor of the Department of Psychology, Ternopil Ivan Puluji National Technical University, 56, Ruska Str., Ternopil, Ukraine, 46001 (jarstotskyj@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0429-8740>

КОНФЕСІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАПТИСТСЬКИХ І П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКИХ ГРОМАД ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В 1976–1991 РР.

Анотація. Мета дослідження. Проаналізувати діяльність зареєстрованих баптистських громад (ВРСХБ), п'ятидесятницьких громад (ХВС), нелегальних п'ятидесятницьких громад, еміграційні тенденції у них та об'єднанні легальні процеси, які в останні роки тривалості радянської влади утворили свої самостійні об'єднання чи союзи, котрі діють і донині у всеукраїнському масштабі, на прикладі Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей. **Методологія дослідження** базується на принципах наукового пізнання: історизму, об'єктивності, позаконфесійності, світоглядного плюралізму, толерантності, які уможливили вивчення і компаративістику подій і фактів в їх генезі та інтегральності, з проекцією на сучасні реалії державно-релігійної політики України. **Методи дослідження** пов'язані з метою, об'єктом, предметом і науковими завданнями дослідження. **Наукова новизна.** У наукових дослідженнях майже не охоплено західні області упродовж досліджуваного періоду, що не дає змоги мати цілісну картину їх діяльності, конфесійних трансформацій у них та глибшого розуміння їх служіння в сучасних умовах. **Висновки і перспективи подальших розвідок цього питання.** Трансформаційні процеси у баптистських і п'ятидесятницьких громадах у досліджуваній період в західних областях України можна поділити на два етапи: повільний – 1976–1987 рр. та інтенсивний – 1988–1991 рр. Якщо на першому етапі кількість громад зазначених конфесій та чисельність у них віруючих хоча й зростала, але незначними темпами, що пояснюється відносно активною атеїзацією суспільства партійно-державними органами радянської влади із використанням нею репресивних методів від так званих «бесід» із священнослужителями та активом цих громад до притягнення їх за порушення законодавства про релігійні культу до адміністративної, а то й кримінальної відповідальності, то на другому етапі спостерігаються швидкі та всеохоплюючі трансформаційні процеси у баптистських і п'ятидесятницьких громадах, які призводять до розпаду ВРСХБ та утворення таких п'ятидесятницьких центрів, як ВСХВС – п'ятидесятників і СВЦХСВУ, а також надають нового імпульсу діяльності РЦСХБ та утвореному Союзу ЄХБ України, котрі будуть у наступних роках діяти під зазначеними назвами: ВСОЄХБ і СРЦЄХБ, які формують свої обласні релігійні структури і розпочинають багатовекторну діяльність на користь українського суспільства.

Ключові слова: баптизм, п'ятидесятництво, громади, віруючі, священнослужителі, реєстрація, нелегальність, еміграція, трансформація, процеси, населені пункти, область.

CONFESSIONAL TRANSFORMATIONS IN BAPTIST AND PENTECOSTAL COMMUNITIES IN WESTERN REGIONS OF UKRAINE IN 1976–1991

Abstract. Research objectives – operation of registered Baptist communities (AUC ECB), Pentecostal communities (ChER), illegal Pentecostal communities, emigration tendencies and uniting legal processes within the mentioned communities, which in the last years of Soviet regime existence formed their independent unions or associations and which are commonplace nowadays throughout all Ukraine on the example of Lvivska, Ivano-Frankivska and Ternopilska Oblasts. **Research methodology** is based on the principles of scientific cognition: historicist tradition, objectiveness, non-confessional tradition, worldview pluralism, tolerance, which made possible to learn and compare events and facts within their genesis and integrity projected on contemporary realities of state and religious policy of Ukraine. **Research methods** correlates to objective, subject, target and

problems of the research. **Research novelty.** Research on mentioned aspects of nation-wide scope almost does not cover Galician regions in the period of 1945 – 1991, which in its turn does not form the holistic picture of operation of communities, their confessional transformations and more profound understanding of their service in present conditions. Therefore, the aspects of operation of Baptist and Pentecostal communities of Galician regions covered in this study are urgent, as they foster the way to a deeper understanding of their activities nowadays. **Conclusions and prospects of further research.** Transformational processes in Baptist and Pentecostal communities of the period under study in Western regions can be divided into two stages: slow – 1976-1987 and intense – 1988-1991. If the first stage is characterized by the growth in communities of the mentioned confessions, though not at fast rate, due to active atheization of society by party-and-state soviet authorities who used repressive methods beginning from so-called “conversations” with clergy and community activists to bringing them to administrative and even criminal responsibility for violation of law on religious cults, the second stage, during the period of Horbachov “Reconstruction” with the emergence of freedom of speech and confessional freedom, is characterized by rapid and inclusive transformational processes in Baptist and Pentecostal communities which lead to the disintegration of AUCECB and formation of such Pentecostal groups as AUChER – known as pentecostals and UFChChER and provide new impetus for CchChER and newly-formed Union of ChER of Ukraine, which will act under the following names UUCHEChB and UUEChB and which form their own oblat's and regional divisions and launch multi-vectoral activities for the benefit of Ukrainian society.

Key words: baptism, pentecostalism, communities, believers, clergy, registration, illegality, emigration, transformation, processes, settlements, oblast.

Постановка проблеми. Пізній протестантизм, зокрема такі його деномінації, як баптизм і п'ятидесятництво, за своїм впливом і роллю в українському суспільстві, займають чільне місце своєю діяльністю і не тільки богослужбовою, але й науковою, видавничою, соціальною, а також кількістю своїх громад та чисельністю віруючих. Та слід зазначити, що в українській релігієзнавчій історіографії ці аспекти, особливо у західних областях, цих деномінацій щодо їх полівекторної діяльності та трансформаційних процесів у них в роки панування тут радянської влади, висвітлені фрагментарно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означену проблему досліджували В. Балух, В. Войналович, С. Головащенко, В. Єленський, А. Колодний, П. Кралюк, В. Любашенко, Ю. Решетніков, С. Санніков, В. Франчук, М. Черенков, М. Шаптала, П. Яроцький та інші.

Виклад основного матеріалу. На початку другої половини 1970-х рр., у відповідності з приблизними даними обласних уповноважених Ради в справах релігій Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей, легальні і нелегальні баптистські та п'ятидесятницькі громади налічували: у Львівській області 35 зареєстрованих громад із чисельністю 2985 віруючих ВРЄХБ, 6 нелегальних громад із чисельністю 280 віруючих РЦЄХБ і коло 15 нелегальних громад із чисельністю 1240 віруючих ХВЄ [Lviv Region State Archive, f. P-3, d. 59, a. 46, p. 1]; у Івано-Франківській області: 7 зареєстрованих громад із чисельністю 461 віруючий ВРЄХБ, 2 незареєстровані громади із чисельністю 127 віруючих ЄХБ та ще кілька таких баптистських груп із чисельністю 81 віруючий і 18 нелегальних громад із чисельністю 579 віруючих ХВЄ [Ivano-Frankivsk Region State Archive, f. P-1, d. 1, a. 4930, p. 185-186]; у Тернопільській області: 40 зареєстрованих громад із чисельністю 3701 віруючих ВРЄХБ, 3 незареєстрованих громади із чисельністю 131 віруючий ЄХБ і 26 нелегальних громад із чисельністю 731 віруючий ХВЄ [Ternopil Region State Archive, f.P-1, d. 39, a. 46, p.13,18-19]. Отже, у цих західних областях загальна кількість громад і чисельність віруючих у них становила: зареєстрованих громад ВРЄХБ – 82 із чисельністю 7147 віруючих, нелегальних громад РЦЄХБ – 6 із чисельністю 280 віруючих, незареєстрованих громад ЄХБ – 5 із чисельністю 339 віруючих, нелегальних громад ХВЄ – 59 із чисельністю 2550 віруючих.

Незважаючи на масштабність атеїстичної роботи у вказаних областях, яку проводили відділи агітації і пропаганди обкомів і райкомів КПУ, первинні і обласні товариства «Знання»,

апарати обласних уповноважених Ради в справах релігій, наприклад, тільки у 1977 р товариством «Знання» Івано-Франківської області прочитано 645 лекцій із пропаганди законодавства про релігійні культу, а апаратом обласного уповноваженого проведено 188 групових т.зв. бесід із активами і віруючими діючих легально і нелегально релігійних громад різних конфесій в області, зокрема із 37 віруючими ХВС і 7 віруючими СХБ [IFRSA, f.P-1, d. 1, a. 5423, p. 144-145), – зменшення чисельності віруючих у цих деномінаціях не спостерігалось, а навпаки, – збільшення. На 5 липня 1977 р. в вказаній області у 18 нелегальних громадах ХВС уже налічувалося 767 віруючих, тобто за півтора року їх збільшилося на 36 віруючих, а у 7 зареєстрованих громадах ВРЄХБ чисельність була 461 віруючий, а їх актив налічував 7 пресвітерів, 6 дияконів і 21 проповідника [IFRSA, f.P-1, d. 1, a. 5229, p. 36]. А станом на 1 січня 1979 р. в 7 громадах ВРЄХБ налічувалося уже 487 віруючих, у 17 нелегальних громадах – 830 віруючих і в одній уже зареєстрованій громаді ХВС с. Слобідка Калуського району – 20 віруючих [IFRSA, f. R-388, d. 2, a. 129, p. 18].

На 1 квітня 1980 р. чисельність віруючих ВРЄХБ становила 506 осіб, а п'ятидесятників – 838 осіб [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 130, p. 53, 56]. Соціально-демографічний аналіз очільників цих деномінацій був таким: у громадах баптистів було 7 пресвітерів, 6 дияконів і 18 провідників, із них за віком: до 40 років – 1 особа, 41-50 р. – 9 осіб, 51-60 р. – 10 осіб і понад 60 років – 11 осіб; за освітою: середня – 2 особи, незакінчена середня – 11 осіб, початкова – 18 осіб; за соціальним станом: 12 робітників, 6 колгоспників, 1 службовець і 12 пенсіонерів [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 130, p. 54]; у громадах п'ятидесятників було 58 пресвітерів і проповідників, із них віком: до 40 років – 3 особи, 41–50 р. – 14 осіб, 51–60 р. – 16 осіб, понад 60 років – 25 осіб; за освітою: середня – 2 особи, незакінчена середня – 18 осіб, початкова – 38 осіб; за соціальним станом: 17 робітників, 16 колгоспників, 24 пенсіонери та 1 утриманець [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 130, p. 59].

Таким чином, за трирічний період, із 1977 р. до 1980 р. чисельність віруючих у баптистських громадах Івано-Франківщини збільшилася на 45 осіб, а у п'ятидесятницьких – на 71 особу. Із цього випливає, що різні методи атеїстичної роботи партійних, радянських і державних органів влади не були спроможні зупинити збільшення чисельності віруючих у громадах цих деномінацій. Зокрема, й навіть репресивні методи. Так, у 1977–1978 рр. за відмову від служби в радянській армії засуджено 5 віруючих ХВС та притягнуто до адміністративної відповідальності (оштрафовано на суму від 30 – до 50 крб.) 3 віруючих ВРЄХБ і 10 віруючих ХВС [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 129, p. 20], в основному за відправлення обрядів за межами молитовних будинків, а саме – за обряд похорону. Покарання за таке порушення, обряд похорону, – абсурдне. Від зазначених репресивних методів державна влада не відмовлялася й в наступних роках. Наприклад, у 1979 р за порушення, діючого у той час, законодавства про релігійні культу, органами державної влади притягнуто до адміністративної відповідальності 162 віруючих і до кримінальної – 5 віруючих із усіх діючих легально і нелегально в Івано-Франківщині релігій і конфесій: РПЦ, УГКЦ, ВРЄХБ, ХВС, АСД, Свідків Єгови, покутників [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 130, p. 66].

Влада щороку нарощувала методи боротьби із віруючими. Наприклад, у 1977 р. також до адміністративної відповідальності притягнуто 116 віруючих, а до кримінальної – 6 [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 130, p. 66].

З одного боку, таке порівняння свідчить про посилення репресивних методів проти активізації віруючих, а з іншого – про активізацію провідників і мирян релігійних громад. Такій активізації, на думку обласного уповноваженого Ради в справах релігій В. Ліченка, сприяли деякі важливі чинники. Зокрема те, що члени комісії сприяння виконкомом рад депутатів трудящих за додержанням законодавства про релігійні культу деяких районів Івано-Франківщини поверхово вивчали процеси у релігійних громадах, проповідницьку діяльність священнослужителів,

тому що нечасто відвідували молитовні будинки, а тому й не знали реальної ситуації у них, майже не проводили антирелігійних і контрольних бесід із віруючими, зокрема у припиненні ними протизаконних дій, не вели чіткого обліку чисельності віруючих у громадах і групах, не проводили роботи щодо виведення громад ХВС із підпілля з метою їх реєстрації в органах державної влади, не аналізували причини зростання релігійності, в т.ч. таких релігійних практик як богослужіння, св. таїнства, обряди. Тому обласний уповноважений з метою посилення контролю за додержанням законодавства про релігійні культу вважав за необхідне звернути увагу райміськвиконкомів та їх комісій сприяння на вирішення таких питань, як: постійне роз'яснення основних аспектів «Положення про релігійні об'єднання в Українській РСР» активу громад, священнослужителям та попередження їх за його порушення; вивчення процесів, які відбуваються в середовищі громад; глибший аналіз діяльності незареєстрованих п'ятидесятницьких громад, їх структури, виявлення їх провідників та проведення з ними відповідної роботи, скерованої на легалізацію і реєстрацію в органах державної влади; встановлення постійного контролю за діяльністю кожної незареєстрованої групи чи громади; проведення профілактичної роботи із найактивнішими очільниками громад та створення навколо них через ЗМІ та обговорення в трудових колективах відповідної громадської думки, застосувати до таких провідників громад, якщо вони часто порушують законодавство про релігійні культури, адміністративні та інші заходи впливу; постійне роз'яснення керівникам і рядовим віруючим ХВС законодавства про релігійні культу, статті 52 Конституції СРСР, «викриття ворожих дій екстремістів, які підбурюють членів цієї секти до виїзду з СРСР» [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 121, p. 33]. Слід зазначити, що ці фактори, як причини недоліків роботи державних органів влади й, зокрема, комісій сприяння щодо контролю за діяльністю громад конфесій ХВС й ВРЄХБ, та, зрештою, й інших, а також напрямні вирішення цих недоліків, – були актуальні й подібні для Львівщини й Тернопільщини, та, загалом, для республіки.

У Тернопільській області в 1978 р. діяли 43 зареєстровані громади ВРЄХБ із загальним числом 3959 віруючих [TRSA, f.R-3241s. d. 2 s. a. 58, p. 22]. У порівнянні із 1975 р., збільшення на три релігійні громади пояснюється такими чинниками: активністю пресвітерів і місіонерською діяльністю церковного активу; формалізмом атеїстичної роботи відповідних органів партійно-державної влади; наявністю у населених пунктах закритих «згасаючих» церков РПЦ, тобто послабленням впливу православного християнського напряму на населення; внутрішньою трансформацією, оскільки в деякі громади входили віруючі із кількох населених пунктів, котрі прагнули мати самостійну громаду, тобто йшов процес поділу в межах однієї громади і утворення з неї ще однієї. Наприклад, із Теребовлянської громади в 1977 р. вийшли віруючі с. Слобідка-Мушкатівська Борщівського району і зареєструвалися як самостійна громада [TRSA, f.R-3241 s, d. 2s., a. 58, p. 23]. Аналогічна тенденція простежувалася в інших громадах.

У другій половині 1970-х рр. активізувалася міграція населення із сіл в міста, а тому збільшилася кількість віруючих ВРЄХБ у містах. Якщо у 1976 р. в містах мешкало 536 віруючих, або 16,7 % від загального числа баптистів на Тернопільщині, то у 1977 р. їх було відповідно 1116 осіб, або 28,2 %. До того ж, зі збільшенням чисельності молоді в громадах ВРЄХБ та з урахуванням згаданої міграції зріс і відсоток баптистів із середньою і незакінченою середньою освітою, що в 1977 р. становило відповідно 6,4 і 21 %и, а в містах – понад 50 % [TRSA, f.R-3241s., d. 2s., a. 58, p. 66]. Також розпочалося прийняття в громаду майже усіх раніше відлучених за так звану «нехристиянську поведінку» та спостерігалось зменшення кількості випадків такої поведінки.

У 1977 р. діяли й незареєстровані дві громади і дві групи із загальною чисельністю 120 віруючих, котрі знаходилися в Кременецькому районі у селах Жолоби (33 віруючі), Сапанів (10), Крижі (16) і Ридомиль (60). Перші три були баптистськими, остання – п'ятидесятницькою,

але всі прагнули реєстрації у структурі ВРЄХБ. Але оскільки недалеко від цих сіл (близько 3 км) знаходилися молитовні будинки зареєстрованих громад ВРЄХБ, то обласний уповноважений вважав реєстрацію непотрібною.

У 1977 р. на Тернопільщині, у відповідності із даними обласного уповноваженого Ради в справах релігій, проживали 802 незареєстровані п'ятидесятники, мережа котрих охоплювала 12 районів області та м. Тернопіль. Незважаючи на те, що державна влада ще у 1969 р. дозволила автономну реєстрацію помісних церков, зокрема й п'ятидесятницьких, але не як структурних об'єднань, союзів чи центрів, а як окремих помісних церков-громад, ці віруючі ХВС реєструватися не спішили, пам'ятаючи про сумний досвід своїх одновірців із попередніх десятиліть, коли відкриті прагнення легалізації призвели до їх арештів. 655 віруючих із 802 були об'єднані (згруповані) в 14 незареєстрованих громад, 147 в ці громади не входили, бо мешкали невеликими групами в багатьох населених пунктах області і через значну віддаль згурпуватися їм було практично неможливо. Майже 65 % п'ятидесятників й надалі були сконцентровані в Бережанському, Бучацькому і Лановецькому районах. У порівнянні із першою половиною 1970-х рр., збільшення чисельності цих громад на 80 віруючих пояснюється тим, що 40 осіб відокремилися (вийшли) від громад ВРЄХБ та ще стільки ж, а саме цілу незареєстровану й необліковану громаду, уповноваженому вдалося виявити в м. Тернополі [TRSA, f.R-3241s., d.2s., a. 58, p. 34].

У 1978–1979 рр. чисельність віруючих ВРЄХБ й надалі зростала і наприкінці 1979 р. в 44 зареєстрованих громадах ВРЄХБ Тернопільщини, – збільшення на одну громаду пояснюється тим, що отримала реєстрацію громада с. Жолоби Кременецького району, уже налічувалися 4252 баптисти, із них дві третини становили жінки. Але, загалом, збільшення чисельності віруючих відбувалося за рахунок молоді, половина котрої походила із баптистських родин.

Разом із молоддю зростав і освітній рівень громад ВРЄХБ: третина віруючих мала вже середню або неповну середню освіту. Ці 44 громади обслуговували 45 пресвітерів, 8 дияконів, 194 проповідники, половина із котрих були особами старшими 60 років. Особливістю цих громад було те, що баптисти в них склали тільки 10 %, а 90 % – п'ятидесятники [TRSA, f.R-3241s., d.2s., a. 66, p.14-18].

20 жовтня 1979 р. в м. Тернополі відбулася важлива обласна організаційна нарада представників релігійних громад ВРЄХБ, у котрій приймали участь старший пресвітер ВРЄХБ в Україні Я. Духонченко, член президії Всесоюзної Ради ЄХБ П. Шатров, а також був присутній старший інспектор апарату обласного уповноваженого Ради в справах релігій. Я. Куліков. На порядок денний наради виносилися такі питання: звіт старшого пресвітера ВРЄХБ в Тернопільській області Д. Вознюка за 5 років, тези звітної доповіді черговому Всесоюзному з'їздові ВРЄХБ П. Шатрова, тези звітної доповіді Я. Духонченка, вибори старшого пресвітера у Тернопільській області і Пресвітерської ради та вибори делегатів від Тернопільщини на Всесоюзний з'їзд ВРЄХБ і на республіканську нараду ВРЄХБ. Старшим пресвітером ВРЄХБ у Тернопільській області знову обрано Д. Вознюка, а Пресвітерська рада складалася із 7 осіб: Д. Вознюк, М. Березій, Ф. Вербицький, Ф. Далека, А. Мельник, Г. Черненко, М. Ярмолук [TRSA, f.R-3241s., d. 2 s., a. 66, p. 15]. Окрім М. Березія, решта членів ради в минулому були п'ятидесятниками. Обрано 9 делегатів на Всесоюзний з'їзд ВРЄХБ і 9 делегатів на республіканську нараду. У склад цих делегацій увійшли як члени Пресвітерської ради, так і деякі пресвітери релігійних громад, переважно із волинських районів Тернопільщини, але усі делегати в минулому були п'ятидесятниками. Звідси випливає, що баптисти області в основному були п'ятидесятниками і керували релігійними громадами ВРЄХБ. Характерно, що усі кандидатури делегатів попередньо погоджувалися із обласним уповноваженим Ради в справах релігій, а це свідчило про контроль діяльності громад ВРЄХБ Тернопільщини апаратом обласного уповноваженого.

У 1979 р., в Тернопільській області вже налічувалося 835 віруючих ХВС, із них 657 були об'єднанні у 14 громад, а 178 у громади не входили [TRSA, f.R-3241s., d. 2 s., a. 66, p. 20]. Жодна із цих громад не прагнула реєстрації, з іншого боку, обласний уповноважений також не прагнув їх реєстрації як автономних громад ХВС, бо це призвело б до виходу так званих «возз'єднаних» п'ятидесятників із легальних громад ВРЄХБ. Отож, влада не допускала реєстрації громад ХВС як автономних, хоча на це був дозвіл ще із 1969 р, а прагнула їх «возз'єднати» із громадами ВРЄХБ, а громади п'ятидесятників погоджувалися тільки на автономну легальну діяльність. Оскільки реалізувати хоча б таку релігійну свободу в умовах радянської дійсності виявилось проблематично, то п'ятидесятники поширювали у своєму середовищі не просто еміграційні, а імміграційні настрої, що для обласного уповноваженого і спецслужб становило ще одну додаткову проблему.

Слід зазначити, що вперше еміграція серед п'ятидесятників розпочалася ще у 1965 р. у містах Находка й Владивосток, її ініціаторів В. Патрушева і Ф. Сидоренка арештовано й засуджено державними карними органами, але рух за еміграцію в цих та в інших громадах російських п'ятидесятників у наступних роках не припинився. У другій половині він поширився й серед п'ятидесятницьких громад в Україні й набув масовості.

Особливо, після Народи з безпеки та співпраці у Європі, яка відбулася у Гельсинкі в 1975 р. і де в її третій групі завершального акту – співпраця в гуманітарній царині та в захисті прав людини, який підписав СРСР, наголошувалося на свободі людини, свободі совісті й віровизнання і які, до речі, гарантувала, а на практиці – декларувала і не більше, стаття 52 Конституції СРСР та стаття 56 Конституції Української РСР від 1978 р. Аналіз цих документів і реальні репресії органів державної влади проти віруючих ХВС в СРСР і у т.ч. в Україні, сприяв формуванню еміграційної хвилі п'ятидесятників, яка вилилася у чисельних заявах на адресу радянського уряду з вимогами отримати дозвіл на виїзд із СРСР у будь-яку некоммуністичну країну планети через те, що в СРСР їм державна влада не надає прав на релігійну свободу. Така еміграційна тенденція (у 1977 р. в СРСР подали заяви 20 тис. віруючих ХВС, у 1979 р. – уже 30 тис.) [Istoriia, 2008, p. 193] масово зачепила й п'ятидесятників західних областей України як нелегальних, так і легальних у структурі ВРЄХБ. Наприклад, серед 116 сімей, котрі в 1977 р. подали заяви на виїзд із СРСР, було 99 п'ятидесятників із громад ВРЄХБ [TRSA, f.R-3241s., d.2s., a. 58, p. 29], а решта – із нелегальних громад ХВС. Організатором цієї кампанії на Тернопільщині був п'ятидесятник із Дубнівського району Рівненської області Микола Куниця [TRSA, f.R-3241 s., d. 2 s., a. 58, p. 35]. Їх основними мотивами були: перешкоди в реєстрації громад ХВС, переслідування за релігійну діяльність, обов'язкова служба в радянській армії, відсутність свободи релігійного виховання дітей. У 1979 р. такі заяви поступили із 314 протестантських сімей області, котрі добивалися еміграції: 115 сімей були п'ятидесятниками із зареєстрованих громад ВРЄХБ, решта – із нелегальних громад ХВС [TRSA, f.R-3241 s., d 2 s., a. 66, p. 19]. У Івано-Франківській області заяви про виїзд із СРСР надходили у другій половині 1970-х рр. від віруючих ХВС із Долинського, Галицького, Івано-Франківського (тепер – Тисменицького) районів та м. Івано-Франківськ. Наприклад, з Долинського району від М. Кремінського, Івано-Франківського – В. Скальського, Галицького – П. Пилюка із с. Дорогів і Л. Вольошка з м. Галич [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 121, p. 3]. Подібні еміграційні тенденції були й у Львівській області.

Тоталітарна державна влада усіма методами намагалася призупинити еміграційний рух п'ятидесятників. Отож, починаючи із 1979 р., розпочалися арешти й ув'язнення ініціаторів і керівників еміграційного руху в всьому СРСР. Зокрема заарештовано М. Куницю із громади ХВС м. Дубно, а багатьох інших п'ятидесятників, особливо ініціаторів заяв на еміграцію, притягнуто до адміністративної відповідальності. Такі репресії державна влада використовувала

й у першій половині 1980-х рр., але рух не вдалося призупинити. Він набув масовості в другій половині 1980-х рр. із приходом до влади М. Горбачова.

У 1986 р. в Львівській області діяли 44 громади ВРЄХБ, у яких переважну чисельність становили п'ятидесятники, і 12 незареєстрованих громад ХВЄ, які, відповідно, становили 6,4 та 1,8 відсотків від загальної кількості діючих громад (в основному РПЦ) в області, яких тоді налічувалося 685 [Vorutskyi, 2003, p. 351–352]. У ті, 1980-і рр., старшим пресвітером громад Церкви ХВЄ Львівщини був Михайло Паночко. Курс М. Горбачова на «перебудову» і «демократизацію» радянського суспільства, у порівнянні із попередніми роками і десятиліттями, був м'якшим щодо переслідувань віруючих за їх релігійні визнання, в т.ч. й щодо віруючих нелегальних громад різних діючих в СРСР і в Україні релігій і конфесій. На горизонті майоріла свобода совісті і свобода віровизнання для людини, так і для різних релігійних організацій, що згодом втілиться у 1990 р. у відповідний Закон в РРФСР, а 1991 р. (23 квітня) – в Український РСР у подібний Закон «Про свободу совісті та релігійні організації». Тому логічно, що чисельність віруючих і кількість їх громад зростала.

Щоб простежити таку тенденцію, необхідно проаналізувати аспекти і діяльність у даному контексті баптистських і п'ятидесятницьких конфесій у першій половині 1980-х рр., щоб повніше розкрити ці аспекти у другій половині 1980-х рр. та у 1990–1991 рр. – кінцевих роках існування СРСР. Наприклад, у Тернопільській області, починаючи з 1982 р., відбувалися трансформаційні процеси в громадах баптистів і п'ятидесятників. Зокрема, «возз'єднані» п'ятидесятники почали процес виходу із громад ВРЄХБ, утворюючи свої самостійні громади, і така тенденція зачепила й інші області, але, що стосується Тернопільщини, то п'ятидесятники сіл Ридомиль Кременецького району, Гніздичного і Хоми Збаразького району, Калагарівка Гусятинського району та м. Тернопіль відкололися від ВРЄХБ і почали проводити окремі богослужіння, але обласному уповноваженому вдалося запобігти цій трансформації у громадах перелічених сіл, але не у м. Тернополі, де із зареєстрованої громади ВРЄХБ вийшли 150 віруючих, котрі вимагали реєстрації як нова громада ХВЄ, що й створило проблему для апарату уповноваженого.

На 1 січня 1984 р. в Тернопільській області діяли 44 зареєстровані громади ВРЄХБ із 4433 віруючими [TRSA, f.R-3241 s., d. 2 s., a. 91, p. 13]. Тривав процес омолодження громад: молодь віком до 30 років становила майже 11,5 % від загальної кількості віруючих. Одночасно не були активними внутрішні розкольницькі тенденції, а саме: впливу Ради Церков ЄХБ в діяльності громад ВРЄХБ не спостерігалось, хоча кілька віруючих із с. Комарівка Кременецького району потрапили під вплив віруючих РЦЄХБ із Рівненської області.

На ту ж дату в області налічувалося 13 незареєстрованих громад ХВЄ із загальним числом 724 віруючі та ще понад 200 віруючих не входили в жодну громаду, тобто, вони гуртувалися у невеликі групи за місцем проживання. 13 громад знаходилися: у Бучацькому (5), у Бережанському (2), у Лановецькому (3) та Шумському (1) районах і в м. Тернопіль (2) [TRSA, f.R-3241 s., d. 2s., a. 99, p. 17]. П'ятидесятники продовжували подавати у відповідні державні установи заяви на еміграцію; хто вперше, а хто – повторно, наприклад, наприкінці 1980 р. 41 сім'я п'ятидесятників подала заяви повторно, падав рівень їх лояльності до комуністичного атеїстичного режиму. Так, у 1983 р. двох п'ятидесятників засуджено до позбавлення волі за відмову від служби в радянській армії, а ще троє відмовилося прийняти присягу вже у військових частинах [TRSA, f.R-3241 s., d. 2s., a. 99, p. 19]. Отож, у порівнянні до 1979 р., чисельність віруючих баптистів і п'ятидесятників, незважаючи на різні методи репресій проти них органів державної влади, постійно зростала. У 1988 р. в області, хоча й надалі діяли 44 зареєстровані громади ВРЄХБ, але чисельність віруючих у них збільшилася і вже становила 4585 осіб. Процеси перебудови і гласності використовувалися віруючими в інтересах своєї Церкви, наприклад, уже відкрито й урочисто проводилися обряди хрещення, збільшувалася кількість дітей

під час молитовних зібрань, посилювалося прагнення до відокремлення громад, тобто простежувалися процеси значного кількісного і якісного росту релігійних громад ВРЄХБ. Водночас, ще з кінця 1983 р. влада, щоб не створювати собі додаткових проблем із громадами ВРЄХБ і РЦЄХБ, розпочала реєстрацію п'ятидесятницьких громад. Так, у 1983 р. зареєстровано громаду ХВС у м. Чорткові, 1985 р. – громади у м. Тернопіль та с. Буглів Лановецького району, 1987 р. – у смт. Ланівці. Їх загальна чисельність становила майже 300 віруючих. Характерно, що ці громади формувалися із п'ятидесятників, котрі вийшли із громад ВРЄХБ, та із віруючих незареєстрованих громад ХВС. Отож, у 1988 р. незареєстрованими залишилися тільки 6 громад ХВС, в котрих також з'явилася тенденція до реєстрації, але не зникли еміграційні настрої. Таким чином, баптистські і зокрема п'ятидесятницькі громади в області поступово розширювали свою легальну діяльність та мережу і влада не чинила перешкод, але прагнула регулювати цей процес.

У відповідності з архівними джерелами, на 1 січня 1989 р. в Тернопільській області зареєстровано 46 громад ВРЄХБ та 7 громад ХВС, але поза реєстрацією ще знаходилися 6 громад ХВС [TRSA, f.R-3241 s., d. 2s., a. 47, p. 11]. Загалом, у той час в Україні вже діяли майже 150 зареєстрованих громад ХВС, які прагнули утворити свій окремий союз чи центр, що, зрештою, здійснилося у 1990 р. створенням Союзу ХВС, і того ж року утворено самостійний Союз ЄХБ України. Ці утворення слід вважати стартовою централізацією і структурізацією п'ятидесятників і баптистів в Україні, які згодом конкретизуються на різних критеріях і розділяться на окремі внутрішні конфесійні центри, об'єднання тощо. Можна вважати, окрім інших важливих критеріїв, що імпульсом для такої тенденції була обласна нарада пасторів ХВС не тільки з Тернопільщини, але й з Москви, Києва, Львова і Коломиї, яка відбулася в м. Тернополі 1 липня 1989 р. і на якій були присутні й пастори ВРЄХБ. У результаті цієї наради із 46 зареєстрованих в Тернопільщині громад ВРЄХБ 41 громада виявила бажання повернутися до п'ятидесятницького віровчення і діяти самостійно та окремо, а на доктрині віровчення баптизму залишилися тільки 5 громад [TRSA, f.R-3241 s., d. 2s., a. 47, p. 13], що підтверджує значну перевагу п'ятидесятників в легальному баптизмі в області у радянський період. Отож, атеїстичній системі так і не вдалося вирізнити п'ятидесятників із баптистів, котрі під «дахом» зареєстрованих громад ВРЄХБ фактично культивували свою п'ятидесятницьку традицію. Тобто, у другій половині 1980-х рр. та у 1990–1991 рр. тривали трансформаційні процеси у громадах ВРЄХБ і ХВС в Україні. На 1 січня 1988 р. в Україні налічувалося 1169 баптистських громад і 146 – п'ятидесятницьких, а станом на 1 вересня 1990 р., відповідно: 1047 і 403, тобто баптистських громад стало менше на 122 через перехід громад у новостворений Всеукраїнський Союз ХВС – п'ятидесятників, а п'ятидесятницьких стало більше на 257 [Stotskyi, 1999, p. 50].

У Івано-Франківській області у 1982 р. зареєстрованими були 7 громад ВРЄХБ і одна громада ХВС, а незареєстрованими – 16 громад ХВС. Громади ВРЄХБ обслуговували 7 пресвітерів і 7 дияконів, громаду ХВС – один пресвітер, а незареєстровані громади ХВС – 28 священнослужителів. У громадах ВРЄХБ налічувалося 495 віруючих, в одній зареєстрованій громаді ХВС – 44 віруючих, а в 16 нелегальних громадах ХВС – 896 віруючих [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 139, p. 1–2].

Щоб призупинити зростання чисельності у громадах цих конфесій, передусім нелегальних, а отже позаконтрольних громадах ХВС, у яких в порівнянні до 1980 р., чисельність віруючих збільшилася майже на 60 осіб, апаратом обласного уповноваженого Ради в справах релігій, комісіями сприяння міськрайсільвиконкомам, адмінкомісіями при виконкоммах місцевих органів влади активізовано контроль за громадами щодо порушення ними законодавства про релігійні культи, внаслідок чого майже у кожному районі Івано-Франківщини за 9 місяців 1983 р. притягнуто до адміністративної відповідальності 119 священнослужителів і мирян з усіх діючих в області релігій і конфесій, в тому числі 9 п'ятидесятників і 4

баптисти (IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 133, p. 106]. Щоб глибше розуміти процеси, які відбувалися в баптистських і п'ятидесятницьких громадах, посилити атеїстичну роботу із віруючими цих конфесій, відділ пропаганди і агітації Івано-Франківського обкому КПУ разом із обласним уповноваженим Ради в справах релігій провели їх вивчення. Виявлено, що громади ВРЄХБ активно омолоджують свій склад, завдяки залученню на богослужіння дітей і молоді, наприклад, в громадах сіл Лісна Тарновиця і Білі Ослави Надвірнянського району, Верхня Липиця Рогатинського, Ганнусівка Тисменицького районів. Майже кожна громада цих конфесій збільшила свою чисельність завдяки залученню в громади своїх дітей, так у 1981–1983 рр. 98 дітей п'ятидесятників після досягнення повнолітнього віку вступили в громади [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 171, p. 72].

Збільшилася міграція віруючих в містах, так за 20 років у м. Івано-Франківську чисельність баптистів зросла в чотири рази, а п'ятидесятників – у сім разів. Основним контингентом мігрантів була молодь, яка групувалася за ознаками віровизнання і проводила молодіжні релігійні зустрічі, почасти залучаючи на них осіб позаконфесійних. Керівники громад заохочували віруючих утворювати церковні хори, релігійні джазові ансамблі, щоб ще більше молоді залучати в громади і навіть для цього музично обдаровану молодь скеровували на навчання в музичні школи і училища. Загалом, у громадах баптистів і п'ятидесятників відбулася переорієнтація щодо освіти. Старші за віком віруючі зобов'язали своїх дітей здобувати середню освіту, поступати в середні спеціалізовані та вищі навчальні заклади. Так, у 1983–1984 рр. вже майже 50 дітей навчалися у вузах і технікумах, а 5 віруючих уже отримали вищу освіту. Також на зміну проповідникам старшого покоління приходила більш освічена молодь, наприклад, громаду ХВС м. Івано-Франківська очолював Є. Пилипів. [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 171, p. 73].

Також простежувалися факти розколу громад ВРЄХБ місіонерами-функціонерами РЦЄХБ, зокрема під їх вплив попала громада с. Підгайчики Коломийського району.

У незареєстрованих громадах ХВС кілька десятків віруючих старшого покоління раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за участь в УПА. Власне, вони прагнули налаштувати віруючих громад проти дотримання законодавства про релігійні культи, відмовлятися від реєстрації своїх громад, від участі у виборах, а юнаків – від служби в радянській армії. Виявлено, зокрема, у с. Мостище Тлумацького району Івано-Франківщини, що деякі п'ятидесятники відвернулися від реального цивілізованого способу життя, а повсякчас ходили в робочій одежі, вважали за гріх мати у кімнатах дерев'яну підлогу, електрику, радіо і т.п. Однорідності, щодо віровчення у п'ятидесятницьких громадах в області не було: діяли різні їх течії, найчисельнішою була течія Християн віри євангельської, яка мала свого нелегального єпископа Миколу Мельника, який проживав у м. Коломия, другою, доволі поширеною, була течія євангельських християн в дусі апостолів, третьою була течія п'ятидесятників-сионістів, яка діяла у с. Ясень Рожнятівського району [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 171, p. 74].

Завідувач відділом пропаганди і агітації Івано-Франківського обкому КПУ З. Куравський, під керівництвом якого проходило вивчення процесів, які відбувалися в громадах баптистів і п'ятидесятників, враховуючи вищезазначену інформацію, яка безумовно непокоїла державно-партійну владу, окреслив причини тих несприятливих для влади явищ, які мали місце в громадах цих конфесій. Зокрема те, що деякі партійні комітети, радянські органи влади не приділяють необхідної уваги виховній роботі із віруючими, низький рівень індивідуальної роботи із ними у Галицькому, Калуському, Косівському, Рогатинському, Снятинському, Тлумацькому районах, де такою роботою майже не займаються комуністи, комсомольці, керівники колективів, а агітатори з атеїстичної роботи рідко спілкуються з віруючими громад, на низькому рівні бесіди на атеїстичні теми із дітьми протестантів у школах. Та, навіть, немає точного обліку кількості віруючих нелегальних громад в області, яким повинні займатися міськрайвиконкоми.

Наприклад, зазначав З. Куравський, за їх даними в області сумарно нараховується 2755 єговістів і п'ятидесятників, а насправді їх значно більше. Так, тільки під час вибіркового вивчення в м. Івано-Франківську виявлено 60 віруючих ХВС, яких не було в обліку обласного уповноваженого, із них 12 віруючих у автопідприємстві 08021, але адміністрація і партійна організація не знали, що вони п'ятидесятники. У тому ж Івано-Франківську на вул. Ботанічній 65, кв. 2, зазначав З. Куравський, в одного із авторитетів секти п'ятидесятників М. Штанграта тривалий час проживають без реєстрації 6 осіб п'ятидесятників. У одній із кімнат виявлено повний набір релігійної літератури (Біблії, Євангелія, співаник, симфонія) закордонного виробництва [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 171, p. 75]. Це дослідження також показало, що працівники місцевих Рад, члени комісій контролю за дотримання законодавства про релігійні культу фактично не відвідували молитовних зібрань не тільки нелегальних громад, але й зареєстрованих, не контролювали їх діяльність і це використовували керівники громад ВРЄХБ, проводячи, по суті, безперешкодну діяльність.

Тому, щоб виправити вищезазначені недоліки, посилити атеїстичну роботу і контроль за діяльністю цих протестантських конфесій (але також і за адвентистами та єговістами), відділ пропаганди і агітації Івано-Франківського обкому КПУ вважав за необхідне: партійним комітетам покращити індивідуальну роботу із віруючими протестантських громад; в населених пунктах, де є протестантські віруючі, утворити атеїстичні бригади із місцевого активу; посилити атеїстичне виховання дітей у сім'ях баптистів і п'ятидесятників; залучити батьків - протестантів у школи «Знання про природу і суспільство»; міськрайвиконкомам навести порядок щодо чисельності та обліку протестантських віруючих; виявляти місця нелегальних молитовних зібрань п'ятидесятників; взяти під постійний контроль і рішуче припиняти діяльність їх керівників; посилити контроль за діяльністю зареєстрованих громад ВРЄХБ; правоохоронним органам активізувати профілактичну роботу із керівниками протестантських громад; рішуче припиняти діяльність приїжджих релігійних проповідників і місіонерів тощо [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 171, p. 76-77].

І вже через рік, наприкінці 1984 р., заступник завідувача відділом пропаганди і агітації обкому КПУ Д. Мадрига щодо дослідження даних недоліків, зазначив, що уточнено чисельність віруючих протестантських громад, зокрема в області налічувалося 520 віруючих ВРЄХБ та 1070 – ХВС [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 171, p. 69], а також, що вищезазначені зауваження виправлено і, загалом, атеїстична робота серед протестантів покращилася. У цьому контексті в деяких аспектах влада мала успіх, а в інших – навпаки. Так, впродовж 1984–1986 рр., внаслідок наполегливої роз'яснювальної роботи органів партійно-державної влади та апарату обласного уповноваженого, Івано-Франківська, Калузька, Коломийська і деякі інші громади п'ятидесятників виявили бажання зареєструвати свої громади і, таким чином, діяли легально. У 1986 р., 12 сімей п'ятидесятників, котрі раніше подавали заяви на виїзд із СРСР – еміграцію в капіталістичні країни, відмовилися від цих заяв [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 200, p. 13]. Разом з тим, відзначав Д. Мадрига, у діяльності місцевих органів влади є факти, коли систематична, продумана робота серед віруючих підмінювалася некваліфікованими діями, що викликало нарікання останніх, скарги у вищі партійні і радянські органи. Наприклад, у Коломийському районі тривалий час не вирішувалося питання про переадресування громади баптистів із с. Сопів у м. Коломию, виділення для них молитовного будинку. Це ускладнило обстановку і привело до розколу громади на три групи, котрі безконтрольно проводили молитовні зібрання у приватних помешканнях, а, окрім того, в громаду с. Підгайчики того ж району, увійшли представники РЦЄХБ [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 200, p. 14]. Тобто, різні методи атеїстичної роботи, які, у цьому контексті скеровувалися проти баптистських і п'ятидесятницьких громад, не приносили бажаних для влади результатів. Підтвердженням є те, що в 1986 р. в діючі 7 громад

ВРСХБ прийнято 30 осіб, всього у них налічувалося 551 віруючий, а в 16 нелегальних ХВС – 13 осіб, сумарно ці п'ятидесятницькі громади уже налічували 1073 віруючих [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 200, p. 23, 26] у відповідності із даними обласного уповноваженого Ради в справах релігій М. Дерев'янка. До речі, щодо такого аспекту як релігійність населення області, здійснення віруючими св. таїнства та обрядів у діючих легально і нелегально релігійних громадах різного віровчення в Івано-Франківщині, то у своїй «Оглядовій довідці про релігійне становище в області за 1986 рік» уповноважений, щодо недоліків в атеїстичній роботі, зазначив, а, по суті, й визнав, що необхідно «посилити контроль з боку міськрайвиконкомів за діяльністю сільвиконкомів і їх комісій сприяння, надавати їм постійну допомогу. Рішуче покінчити з приписуваннями (заниженнями) обрядовості» [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 200, p. 27]. На останнє із цієї цитати слід звернути дослідникам особливу увагу, позаяк архівні релігійні фонди радянського періоду не завжди є об'єктивними, правдивими джерелами, тому їх необхідно критично глибоко аналізувати та шукати додаткові джерела інформації.

Щодо кількості баптистських і п'ятидесятницьких громад, які діяли на Івано-Франківщині у 1986 р., то до поданих даних слід додати, що тоді в області ще діяла тільки одна зареєстрована громада ХВС із чисельністю 31 віруючий, яку обслуговував один пресвітер, а 16 незареєстрованих громад – 31 священнослужитель і хоча кілька вищезазначених громад ХВС виявили бажання ще два роки тому зареєструватися, але уповноважений їх не реєстрував, в той час, як у Тернопільській області у 1983–1985 рр. уже зареєстровано три громади ХВС. Громади ВРСХБ Івано-Франківщини обслуговували 7 пресвітерів, 7 дияконів і 21 проповідник [IFRSA, f.R-388, d. 2, a.145, p. 19]. У 1986 р. за проведення релігійних обрядів, релігійних церемоній і ходів за межами молитовних будинків із порушенням законодавства про культу, до адміністративної відповідальності органи влади притягнули 2 віруючих ВРСХБ і 25 – ХВС [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 145, p. 8].

На 1 січня 1988 р. в Івано-Франківській області діяли: 7 громад ВРСХБ із чисельністю 592 віруючих, яких й надалі обслуговували 7 пресвітерів, 7 дияконів 21 проповідник; а також діяла одна зареєстрована громада ХВС із чисельністю 31 віруючий, яких обслуговували 1 пресвітер і 1 диякон; а 16 незареєстрованих громад із чисельністю 1097 віруючих, обслуговували 32 священнослужителів (16 пресвітерів і 16 дияконів) [IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 170, p. 9]. У порівнянні із 1986 р., чисельність віруючих громад ВРСХБ і нелегальних ХВС збільшилася у кожній на кілька десятків.

Ще одним аспектом до діяльності цих громад (і не тільки даних деномінацій), є фінансовий аспект, на який дослідники мало звертають увагу, або не звертають зовсім. Він цікавий хоча б тим, що доповнює їх полігранність й чіткіше її розкриває. Але, слід зазначити, що даний аспект висвітлити в незареєстрованих громадах ХВС неможливо, так як вони діяли нелегально. Натомість у зареєстрованих громадах ВРСХБ, нехай не в щорічному, а в періодичному контексті, це – можливо. Наведемо для прикладу, по суті вибірково, їх фінансову діяльність за 1987 р. Отож, тоді в громадах ВРСХБ прибутки зменшилися на 1,8 тис. крб., тому що на таку суму зменшилися добровільні пожертвування віруючих, також зменшилися витрати на 1,7 тис. крб. через зменшення витрат на ремонт і утримування будівель на суму 0,6 тис. крб., відрахувань релігійним центрам – на 0,4 тис. крб., у фонд миру – на 0,1 тис. крб., а також інших витрат – на 1,0 тис. крб., збільшення на утримання обслуговуючого персоналу – на 0,1 тис. крб., на придбання культових речей і релігійної літератури – на 0,3 тис. крб., а також громади ВРСХБ Івано-Франківщини у 1987 р. відрахували у фонд надання допомоги населенню Грузії, яке постраждало від стихії, 0,6 тис. крб. [IFRSA, f.R-388, d. 2, a.170, p. 7].

Як і в минулому році, до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про культу (причини такіж, як зазначено вище) притягнуто 6 віруючих ВРСХБ і 8 віруючих ХВС

[IFRSA, f.R-388, d. 2, a. 170, p. 7] та оновилося подання заяв п'ятидесятниками на еміграцію. Їх громади й надалі очолював єпископ Микола Мельник, який спрямовував їх на загальну діяльність, тобто – на реєстрацію, і який, на думку Ради в справах релігій при Раді Міністрів УРСР, був тоді «одним із найбільш лояльно налаштованих п'ятидесятницьких єпископів» [IFRSA, f.R-388, d.2, a. 209, p. 12], зрозуміло, що до радянської влади. Але разом із іншими очільниками нелегальних громад ХВС у західних областях України, намагався не тільки легалізувати п'ятидесятницькі громади, але об'єднати їх різні напрямки. Із цією метою у Києві 30 липня 1988 р. відбулася нарада ХВС та утворено Організаційний комітет, який надіслав заяву голові Ради в справах релігій при Раді Міністрів СРСР К. Харчеву про дозвіл на скликання Всесоюзного з'їзду представників Церкви ХВС на якому планувалося утворення Союзу церков ХВС та вибори його керівників. 7 травня 1989 р. Оргкомітет звернувся із зверненням до всіх громад ХВС у якому роз'яснив практичний процес утворення єдиного Союзу ХВС. У комітет від західних областей зокрема входили Черненко із Тернополя і Мельник із Івано-Франківська. 7 липня 1989 р. Оргкомітет розіслав чергове звернення громадам ХВС у якому зазначалося, що 22 травня того ж року ним була надіслана Заява до Президії ВРЄХБ про прагнення громад ХВС на самостійну діяльність і Президія цьому не перечеила і що згодом, 9 червня 1989 р. Рада в справах релігій при Раді Міністрів СРСР офіційно оголосила про визнання Всесоюзної Тимчасової Ради єпископів ХВС у яку, до речі, увійшов М. Мельник. Таким чином, 22 травня 1989 р. є днем виходу п'ятидесятників із ВРЄХБ і, по суті, кінцевою крапкою, тобто припиненням дії серпневої угоди від 1945 р. Після проведення обласних конференцій п'ятидесятників, громади яких входили в зареєстровану ВРЄХБ, а також в автономних та у нелегальних громадах ХВС і ХСВ, 25–26 травня 1990 р. в Коростені відбувся Всеукраїнський з'їзд, участь у якому взяли 409 делегатів від цих громад і на якому утворено «Всеукраїнський Союз Християн Віри Євангельської – п'ятидесятників», який обрав своїм Головою Миколу Мельника, котрий керував Церквою ВСХВС – п'ятидесятників до 1998 р., якого замінив Михайло Паночко, діючий і в наш час. Паралельно із цим утворенням та частина п'ятидесятників, яка з різних причин не увійшла у ВСХВС – п'ятидесятників, утворила свій союз – «Союз Вільних Церков Християн Євангельської Віри України» (СВЦХЄВУ) на чолі із Глуховським та іншими священнослужителями і який зареєстровано 22 листопада 1990 р. Кожна із цих структур намагалася розширити свою географію в країні та мати обласні об'єднання, які очолювали старші пресвітери, а також розбудувати різні вектори своєї діяльності. Та все ж поза цими Союзами залишалися ще незареєстровані громади п'ятидесятників, які зрештою, об'єдналися, у масштабі СНД і країн Прибалтики на своєму з'їзді 1–2 серпня 1992 р. в Москві та прийняли назву «Об'єднана Церква Християн Віри Євангельської». У масштабі України – «Об'єднана Церква Християн Віри Євангельської України» (ОЦХВСУ) була утворена на своєму першому з'їзді 4 вересня 1992 р. і її керівником вибрано Георгія Бабія.

Натомість баптистські громади на своєму XXI з'їзді 25–27 січня 1990 р., утворили самостійний Союз ЄХБ України, який на 22 з'їзді 1994 р. отримав назву «Всеукраїнський Союз об'єднань Євангельських Християн-Баптистів» (ВСОЄХБ). Другою баптистською інституцією України є «Союз Ради Церков Євангельських Християн-Баптистів» – (СРЦЄХБ), який під назвою «Рада Церков ЄХБ» функціонував в Україні із 1965 р. і мав загальносоюзну географію, тобто охоплював республіки СРСР, а згодом, із розпадом СРСР, ще й баптистів-емігрантів, які є її, Ради Церков, прихильниками. Третьою інституцією є «Братство незалежних церков і місій Євангельських Християн-Баптистів України» – (БНЦМЄХБУ), діяльність якого розпочалася ще у травні 1989 року, коли деякі баптистські громади Донецької і Луганської областей не побажали увійти у структури перелічених союзів і спільно із баптистами Ростовської області і Краснодарського краю РРФСР утворили і зареєстрували Братство незалежних церков ЄХБ

Південного регіону, а в 1994 р. незалежні церкви ЄХБ України об'єдналися і зареєструвалися як «Братство незалежних церков і місій ЄХБ України (БНЦМЄХБУ), які також проводять різнопланову діяльність, хоча їх мережа у західних областях України не така широка, як в інших регіонах.

На 1 січня 1992 р. із сумарної кількості 1283 зареєстрованих баптистських громад в Україні, у Івано-Франківській області діяли 11, у Львівській області – 35, у Тернопільській області – 10 громад, а із сумарної кількості 743 легальних п'ятидесятницьких громад в Україні, у Івано-Франківській області діяли 21, у Львівській області – 41, у Тернопільській області – 49 громад [Stotskyi, 1999, p. 61]. Отож, на другому етапі розпочалося відродження п'ятидесятницьких громад та переформатування баптистських громад. Тому цей аспект потребує подальших розвідок щодо діяльності вищезазначених конфесій та їх громад як в західноукраїнському, так і в загальноукраїнському масштабах.

Бібліографія

Боруцький С. (2003). Держава. Церква. Людина. Державно-церковні та міжконфесійні відносини у дзеркалі сучасності 1992 – 2002 рр. Львів.: Афіша, 552 с.

Державний архів Івано-Франківської області.

Державний архів Львівської області.

Державний архів Тернопільської області.

Історія релігії в Україні: у 10-ти т. (2008). Редколегія: А. Колодний (голова) та ін. Пізній протестантизм в Україні. Т. 6 (п'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови). За ред. П. Яроцького. Київ-Дрогобич: видавець Сурма С., 632 с.

Стоцький Я. (1999). Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988 – 1998 рр.). Тернопіль: Астон, 120 с.

References

Borutskyi S. Derzhava. Tserkva. Liudyna. Derzhavno-tserkovni ta mizhkonfesiini vidnosyny u dzerkali suchasnosti 1992 – 2002 r.r. [State. Church. Human. State-religious and Interconfessional Relations in the Mirror of Modernity in 1992-2002]. Lviv.: Afisha, 552 p. [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [Ivano-Frankivsk Region State Archive].

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [Lviv Region State Archive].

Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [Ternopil Region State Archive].

Istoriia relihii v Ukraini: u 10-ty t. (2008) Redkolehiia: A. Kolodnyi (holova) ta in. Piznii protestantyzm v Ukraini. T. 6 (piatydesiatnyky, adventysty, Svidky Yehovy). za red. P. Yarotskoho. [History of religion in Ukraine: 10 vol. edition: editorial board: A. Kolodnyi (head) and others. Late Protestantism in Ukraine. Vol. 6 (Pentecostals, Adventists, Jehovah's Witnesses) under editorship of P.Yarotskyi]. Kyiv – Drohobych: vydavets Surma S., 632p. [in Ukrainian].

Stotskyi Y. (1999) Relihiina sytuatsiia v Ukraini: problemy i tendentsii rozvytku (1988 – 1998 rr.). Religious Situation in Ukraine: Problems and Development Trends (1988-1998)]. Ternopil: Aston, 120 p. [in Ukrainian].